

Novák Ildikó

REFLEXIÓK, SZABADON

MÉSZÖLY NYOMÁBAN, BELSŐ TEREKEN

„Ha az ember kisebb-nagyobb atomfelhők alatt üldögél, mint ahogy tesszük, magának hazudna, ha nem igyekezne addig a határig merészkedni, ahol az értelem és ráció már felmondja a szolgálatot. És tulajdonképpen ezen a határon dől el igazán nemcsak a hitnek a kérdése, hanem az is, hogy a kodifikált hittel vagy hit nélkül egyáltalán hogyan vagyunk, illetve leszünk képesek emberszabásúan élni az életet, illetve csinálni a történelmet.”¹

Ma már csak a szöveget faggatjuk. Próbálgatjuk, óvatosan közelítünk, vajon megszólít-e? Otthonosan beburkol vagy idegenül eltaszít? A szöveg, a szó elandalít, vagy nyugtalanná tesz, még akkor is, ha küzdünk ellene. Mert mágia, mert hatalmába kerít, hiszen vágyunk rá, szomjazzuk a bővületét, mert hiszünk abban, hogy útbaigazít...

Posztmodern észlelésünk már tiltakozik a szerző személyes élete ellen, nem érdekel, hogy ki az, aki leírta a ránk ható, andalító vagy félelmet, nyugtalanúságot keltő (varázs)szavakat... nem vagyunk kíváncsiak, hogy mikor és honnan jön, mikor távozik, vagy mennyit marad közöttünk. Hiszen kit érdekel, hogy ki és mikor, ha egészen biztosan „mind elmegyünk”, mint Weöres mondja.

Nézem a felvételen Mészöly Miklós szikár, férfias arcát. A tündöklő szemek nem árulnak el semmit arról az emberről, akit végigvezettek a világ titkos, mások számára érthetetlen, felfoghatatlan szövevényein keresztül, hogy megmutassák neki a lényegét, a szavak bővületét, a csendet, a mágikus hatalmat, amivel látni és láttatni tud.

Mészöly Miklós (szül. Molnár) író hosszú karrierje alatt sok műfajban kipróbálta magát. Volt bábszínházi dramaturg, meseíró, próza- és esszéíró, költő, jelentős (személyes) levelezését is olvashatjuk már. Egy olyan alkotó, akiről monográfia is született, de még mindig túl közel van a mához, hogy

végérvényesen kategorizálható lehessen. Vannak életrajzi pontok, amelyek bizonyíthatóan befolyásolták írói látásmódját, de ami valóban lényeges, az a belőle fakadt szöveg, amely a sajátos technikával kikísérletezett szűrőn keresztül tényszerűen, szépítés nélkül, lényegi vonalaira csupaszítva tükrözi a körülöttünk zajló világot. Ez a mézőlyi reflexió egy grafikához hasonlítható leginkább. Mélyfűrást végez a nyelv segítségével, és akár a bábszínházi műfaj, előszeretettel használja ebben a nyelvben az ősi mágikus rétegeket is. Nyelve zavarba ejtően otthonos és univerzálisan szárnyaló, akár álmaink tájain tett látogatásainkban, minden összefüggő és logikus, ugyanakkor a szavakkal egyenrangúan jelenik meg benne a csend, a hangutánzó, a kitalált és idegen szavak, mintha belső csendünkbe burkolózva haladnánk valamerre.

De milyen is lehetett a szavak mágusa, aki a kiegyensúlyozott arc mögött figyel, lát, és pontosan, tömören meg is fogalmazza, amit felismer? Az író Mészöly mély, sebzett, kristálytisza logikával építkező, jég- és lánglelkű alkotó. Milyen lehetett, aki – bár „botcsinálta meseírónak”² tartotta magát –, valahányszor elutasították egy novelláját, megírt egy mesét?

Csak a szöveg számít, amit az írónak – akarja, nem akarja³ – meg kell írnia, át kell örökítenie, vagy mégiscsak fontos az is, hogy életének milyen körülményei, milyen állomásai befolyásolják a mondandóját? Lényeges életrajzi adalék, hogy a fiatal jogász frontszolgálatba került, majd hadifogságba, aztán a háborúban elszenvedett károk után olyan életkörülmények között élt, amelyek megnehezítették a kibontakozását. Mert felmerülhet bennünk az is, hogy hogyan módosult volna az író stílusa, világlátása, ha nem kellett volna megélnie, túlélnie egy háborút, egy forradalmat, ha egyből elindul az írói pályán, kiugrik és egyenesen ível felfelé, ha nem kénytelen mások neve alatt munkát vállalni, nem kerül az Állami Bábszínház kötelékébe, ha nem Polcz Alaine társa – nos, akkor valószínűleg sem a mesékkal való találkozás, sem a bábjáték nem alakítja nézőpontját olyan hangsúllyal, ahogyan ez valójában megtörtént.

Persze, ha mérlegre tesszük, hogy mennyire tartja fontosnak az irodalomtörténet ezt a kis kitérőt, nem találunk figyelemre méltó hangsúlyokat. De nem is célunk Mészöly életművét értékelni, akár a találkozásból adódó metszéspontok alapján sem, hiszen ami az emlékezésben igazán számít, az maga a szikáran, töredékesen, a mozdulatlanságig kimerevített mozdulatra fókuszáló szöveg, ami függetlenül a műfajától úgy szól hozzám, az olvasóhoz, hogy érezzem: én is a mindenség része vagyok. Ehhez mérten minden más megfogalmazási kísérlet csak lábjegyzet lehet, törékeny kísérlet a behatárolásra.

Mégis kíváncsi vagyok, hogy az író hogyan gondolkodik. Hogyan éri el, hogy ne zökkenjek ki a történetből? Amíg olvasom, minden apróság lényeges. Fontos minden részlet, ami olvasás közben a retinámra kivetül. Ez esetben megszületik a kérdés, hogy miért tud elvarázsolni engem a szöveg? Milyen jelentéseket tár fel, mit hoz ki belőlem, milyen érzések törnek felszínre bennem? Milyen látószögéből mutatja meg a világot nekem, aki benne élek? Mit tudok meg a szöveg által a világról? Magamról? Másokról?

Az olvasmány befogadása során megfigyelhető az a valóságélmény, ami az író különleges látószögének pontos leírása által valósul meg. A korábbi történetmeséléshez képest újszerű látásmód, amit Mészöly a következőképpen fogalmazott meg:

„A legnagyobb gondot, sőt, kint az okozza nekem, hogy érzem, ezek a történetek a maguk hatásfokát csak úgy tudják elérni, ha a valóságos és valószínűságból szedett anyaghoz egy megfelelően megbillentett látószöveget és egy olyan stílárís textúrát tudok hozzáadni, amely megmenti és irodalomná teszi.”⁴

Mészöly meséi és a bábjáték

„Számomra a mese végül is több lett, megszerettem a műfajt, rendkívüli felelősségteljességgel írtam, amit írtam. Rengeteg olyan mondanivaló, lírai feszültség és egyéb szorult bele a meséimbe, ami más körülmények között nyilván novellákban vagy regényekben íródott volna meg, de egy pillanatig nem bánom, hogy ezen az iskolán át kellett mennem. Egyrészt a gyermekeknek tudtam valamit adni, gyermektelen lévén ez még külön öröm is számomra, és a mesét örök és nemes műfajnak érzem.”⁵

Mészöly meséiről nem készült nagyszámú elemzés, mégis indokolt, hogy kitérjünk röviden rájuk, hiszen épp olyan fontos és lényeges alkotófolyamat eredményeként születtek, mint a korpusz más anyagai. Maga Mészöly fogalmazza meg egy beszélgetésben, hogy: „... minden írónak van – gondolom – egy-két meséje, ami egyenértékű tud lenni egyéb irodalmi alkotásával.”⁶

A hagyományos meseszövegek mellett a 20. század második felétől kezdtek lassan megjelenni a jelen problematikáját megjelenítő, tematizáló szövegek is. Ilyen például Ottlik Géza 1945-ben íródott *Utolsó mese* című írása is, amely a mese vége utáni történésekre kérdez rá, mi történik a királyfival és a királykisasszonnyal, miután megmentette a hétfejű sárkány fogságából? A rövid mese tanulsága egyértelmű: a dolgok nem mindig azt jelentik nekünk, amit elvárunk tőlük. A véghezvitt tetteket nem lehet *megnem történetté* tenni. Mészöly meséi is hasonló vonalat követnek.

Olyan világot jelenítenek meg, amelyben a nyelvi milió igazi mesés tájakat teremt, minden mesebeli, csak a történet kicsit más. A királyok és királynék mellett állatok, tárgyak, gyerekek a főszereplők, vagy éppenséggel ügyefogyott bohócfigurák, és miért ne, füstben lakó vénasszonyok. A történetekben szereplő alakok világhoz való viszonyát a másság jellemzi, a *megbillentett* nézőpont, de ahogy a mesékben mindig lenni szokott, megtörténik a kísérlet a dolgok helyreállítására. Persze, a kortárs, feje tetején álló világban ez már nem megy könnyen. Felhozhatjuk példaként a meghökkentő cím alá sorolandó történetet, a *Király, akinek nem volt mestersége* című mesét is.

„Élt egyszer egy király, nem volt se népe, se országa, még mestersége se volt – afféle bolondos királynak csúfolták. Járt a világot, s úgy látszott, hogy ez a járkálás ritka haszontalan dolog, nem lesz tőle senki gazdagabb, se kövérebb, se soványabb. A mi királyunk se ilyen, se olyan nem volt, csak az ég tudja, milyen volt. Kirítt mindenünnen, de ezt is olyan szerényen csinálta, hogy csak akkor vették észre, mikor belebotlottak.”

Ekképpen kezdődik el a történet, és máris odavonzza a figyelmet, kíváncsi vagyok, hogy milyen ez a szerény, nem elvárások szerint élő uralkodó. Aztán ahogy vándorol, összetalálkozik az üstfoltozó vándorcigányokkal, akik táncolni hívják, majd ügyetlensége láttán mesterséget tanulni, de amikor próbálkozik, hogy a kalapácsnak nyelet faragjon, elégedettségüket fokozandó, a kalapács nyele mellé odaadja a karját is. A karjával együtt átadott kalapácsnyél nem nyeri meg az öreg mesterember tetszését, a kalapácsot elrejt, őt meg továbbküldi. Sokáig vándorol messzi tájakon, amíg összetalálkozik egy hosszú menettel, amelynek feje fölött cifra aranyos zászló lobog. Beáll a menetbe:

„... de hamar csaldott. A sok összeverődött ember egyik éneket nyújtotta bele a másikba, nem is ügyeltek egymásra. Elszánt igyekezettel mind a zászlóra meresztették a szemüket, s még azzal sem törődtek, hogy kinek a lábát, kinek az apró gyermekét tapossák el közben.”

A király észreveszi, hogy a cifra zászló mind gyakrabban bicsaklik meg, s pillanatokra el is tűnik. Előre furakodik, és látja, hogy a zászlót egy „kesserves arcú, görcs emberke viszi”, akinek a fél karja is hiányzik. Szó nélkül odamegy mellé, és ráakasztja a maga megmaradt fél karját. De az indultosan rázza le magáról. A király elmarad a menettől, és most már kar nélkül, könnyedén, jókedvűen járkal tovább a világban, miközben mind bolondabbnak csúfolják. A sok vándorlástól már rogyadozik, és vádolja magát, hogy valamit nem csinál jól, tépelődik, hogy talán azért nem veszik észre, mert csak darabokat osztogat magából?

„... egyszerre kell mindent odakínálni, akkor biztos jobban észreveszik.”

Elhatározza, hogy elmegy egy piacra, és addig kínálja magát, míg egészében el nem viszi őt valaki. De aztán másként történik. Egy mocsár melletti pusztaságon vaddisznót kergetnek a vadászok, és halálosan megsebesítik, majd a porban hagyják. A király odamegy a vadkan mellé, és a halódó állatnak adja a testrészeit. A vad lassan magához tér, és a király lábain kezd el járni, az ő fejével néz szét a sörtés testen. Az első lépéseivel belegurítja a csonkot (ami a királyból megmaradt) a szomszédos mocsárba, és elindul a város felé. Ünneppon érkezik a városba, ahová a király is igyekezett. Az emberek összefutnak, nem győzik csodálni, és csodálatuk hódolattá változik.

„Királyi trónra ültették, és megtépték a ruhájukat előtte.”

A szimbolikus történetben Mészöly az egyén és közösség viszonyát tárgyalja. A parabola segítségével felnagyítja az alkotó ember önpusztító útkeresését, és azt, hogy mennyire egyedül van az, aki nem az elvárások, megrogzött minták alapján szeretne élni egy közösségben.

Ez a tematika megjelenik *Az atléta halálában* is, amelynek kapcsán Mészöly a Szörényi Lászlóval készült beszélgetésben a következőképpen fogalmaz:

„Eléggé megcsúfolódik az egyéni helytállásnak az érvénye és haszna, de a kollektív lendület és mámor is gödrökben bukácsoltatja az embert. A történelem egyáltalán nem kegyes, nem simára döngölt füves futópálya.”⁸

A szomjas rocska című mesében a hübrisz témáját dolgozza fel, autentikus népnyelvet használva, a tárgyak sajátos életének felmutatásával teremti meg a mese autonóm világát. Arról szól, hogy a kis rocska, aki túl jónak tartja magát a környezetéhez, hogyan jár pórul és elégszik meg végül azzal, ahová gőgje miatt kerülnie kell. Helyükre kerülnek a dolgok, igazság szolgáltatik. Vagy a *Hovámégy* mese kisfiúja, aki a kíváncsisága miatt összevissza nyargal a világban, és nyugalomra nem lel, mert minduntalan valami újat talál, amivel még nem találkozott. Bizton állíthatjuk, hogy szegényebbek volnánk a *Kökény kisasszony*, az *Elvarázsolt tűzoltózenekar* poézisa, varázslatos, mágikus atmoszférája nélkül. Az *Elvarázsolt tűzoltózenekar*, de a *Virágok beszélgetése* esetében is kiemelkedő jelentőségű a szinte mágikus hangzású varázsszavakra hasonlító névhasználat: Vak Fördős, Szép Suli, Kukumus vagy Jeszenák Kránicz. Idézzük meg a kezdő hangulatot:

„Aki akar, emlékezhet rá, a falu közepén trónolt a beszálló vendéglő, komoly, fehérre meszelt épület, az udvarán tágas levelesszín, ott muzsikált vasárnaponként a tűzoltózenekar. Aki látta, hallotta, sohasem felejtheti el, hogyan játszott Vak Fördős; egyik kezével verte a taktust, a másikkal a bil-

lentyűket nyomorgatta – bizony, csuda volt az! Azóta sincs, aki különkül fújná, pedig – halljátok – mindig fél kézzel fogta a csillogó szerszámot. Szép öblös trombitája volt, rézből, s kifogyhatatlanul kacskaringóztak belőle a finom dallamok. Egyszer még a levelesszín teteje is szárnyra kapott; hogyan, hová, azt már nehéz volna kikutatni, mi se firtassuk”

Csodálatos lírai történettel találkozhatunk Szép Suli (aki se szép, se nő, hanem kanász) szemszögén keresztül ábrázolt világban, ahol a gonosz megjelenését, a tüzet – csodával határos módon oltja el a mágikus zene.

Tovább szaporítja a szívünkbe zárható szereplők sorát Gyigyimóka, a falu éjjeliőrének kislánya, akinek teljesen egyedül kell megállnia a talpán, mivel édesapja, a részeges bakter éjjel dolgozik, és nappal alszik, éjjelente elhangzó dalaiban beszél a fiáról, dicsekszik vele az alvó falu lakói előtt, de fiát tulajdonképpen sohasem látja, semmit nem tud róla. De Gyigyimóka ügyesen cseperedik, mindenben segít a falu lakóinak, mígnem az általa örökbe fogadott tengelice el nem alszik: végérvényesen. Akkor a fiú díszes ládát farag a tengelice tetemének, és lefekszik, hogy majd reggel eltemeti. A felébredő apa megtalálja a díszes dobozt, és pálinkáért eladja a kocsmárosnak. Gyigyimóka egy idő után elvándorol a faluból, hátha megtalálja a kis tengelicét.

Az apja meg anélkül, hogy észrevenné a fia hiányát, változatlanul alszik nappal, éjjel bakterkedik, és azt hiszi, hogy ha abbahagyja a szolgálatot, boldogan élnek majd a fiával. Tehát az *életbiztonság* fogalma is megjelenik a mesében a kortárs világ tematizálása során. Feltehetjük a kérdést, vajon korhoz köthető-e a mesék hallgatása, olvasása? Persze, az is felmerül, hogy mennyire kényelmes az olvasónak szembesülni ezekkel a tényekkel. Nem biztos, hogy jól viseljük az igazsággal való kíméletlen találkozást.

Természetesen említést érdemelne még sok mese, de legfőképpen a mi, az olvasók figyelmét hívnánk fel az (újra)olvasásra. Ezek közé tartozna a *Jégvirág* is, amely egy olyan mutatványosról szól, akinek három bábuján kívül semmije sem volt. Így el is jutottunk a mesék révén a bábos műfajhoz.

A bábbal való találkozás annak lehet tanulságos, aki maga is kicsit másként tekint a világra. Képes meglátni a dolgok mögöttes arcát, túllépni a konkrét jelentéseken. Kicsit koncentráltabban, kicsit más szemszögből rácsodálkozni a dolgok természetére, felismerni a bennük rejtőzködő összefüggéseket, látni – és a mozgás meg az anyag segítségével –, megmutatni, felmutatni azokat. Az anyagban való gondolkodás kissé távolabb esik a szavak világától, elemelkedik a csend, a mozdulat egyetemessége felé. Ha olvassuk Mészöly szövegeit, teljesen nyilvánvalóvá válik a műfajhoz való von-

zódásának oka, hiszen ahogyan ő is olyan író, aki az elődeihez képest más-ként mesél, ez a műfaj úgy mond el villámgyorsan megérthető dolgokat, világít meg alapvető összefüggéseket, hogy közben alig vagy egyáltalán nem beszél, és ha igen, akkor is stilizáltan. A mozdulat és az anyag, a zene és az emberi energia keverékéből egy olyan kommunikációs csatorna jön létre, amely radikálisan különbözik a szavakétól.

Mészöly stiláris kísérletei, fogékonysága a bábművészet iránt sok tekintetben javára vált a bábos műfajnak is, hiszen a nyelvet magas fokon birtokló, jó tollú író lényeges műfaji törvényszerűségeket fogalmazott meg a rövid bábszínházi kitérője során, amelynek a kialakuló szakma és hiányzó szakirodalom nagy hasznát vette a későbbiekben.

Ha későre is, születtek már Mészöly bábjátékos munkásságával foglalkozó elemző tanulmányok. Idézzük az egyik összefoglaló, értékelő gondolatot erről a kitérőjéről:

A bábjátékírás meszőlyi formái a vásári bohózatától, a népmese és a néphagyomány folytonos szemmel tartása mellett, a mesefeldolgozásokon át a sajátos műfaj, a mese-groteszk kihordásáig terjednek, ahol a végpont a források és hagyományok másképp összegzett változataként is értelmezhető.¹⁰

Nem célunk ezeket a munkákat itt elemezni, csupán kiemelni néhány olyan jellegzetességet, amely személyes olvasmányélményként szólíthatja meg a belső terekre tévedt énünket. Az elemző tanulmányokból megtudhatjuk, hogy Mészöly 1950–1952 között dolgozott dramaturgként a budapesti Állami Bábszínházban Bod László igazgatása alatt. Ekkor még hagyományos módszerrel végezte a meseátdolgozásokat, az akkor érvényben levő szovjet darabok színpadra alkalmazásait. Később feleségével, Polcz Alainnal közösen is írt bábdarabot (Molnár Ilona álnéven), mint például a *Hamupipóke, vagy Árgyilus királyfi*¹¹. Az ő nevéhez fűződik a *Misi mókus kalandjai*, a híres, gyerekeknek szóló bábfilm szövegkönyve is, amelyet folytatásokban láthattak a nézők a tévé gyermekműsoraiban¹². Kovács Ildikóval, a kolozsvári bábrendezővel való ismeretsége, későbbi baráti viszonya alapján írta meg felkérésre az *Emberke, oh* című nonverbális kézfajta forgatókönyvét, amelyet 1958-ban, nem teljességében,¹³ *Moment!* címmel a bukaresti Unima Nemzetközi Fesztiválon mutatott be (a már említett Kovács Ildikó rendezésében) a kolozsvári Állami Bábszínház magyar társulata. Ez a barátság Mészöly élete végéig fennmaradt.

Később meg Kós Lajos, a pécsi Bóbita Bábegyüttes – akkor még amatőr – társulatával mutatta be a teljes darabot. Rövid ideig az író Hollós Róbert-nél közösen szerkesztette a bábszínházi színpadi szövegeket és szakiro-

dalmat tartalmazó kiadványokat is (*Bábjátékos kiskönyvtár, Bábszínpad*), amelyekben a korszak más íróinak munkáit is megtaláljuk (többek között Tamási Áron, Weöres Sándor, Csorba Győző, Szentkuthy Miklós, Tarbay Ede, Pákolitz István műveit).¹⁴

Kísérletező kedve jóvoltából született meg egyik hibrid darabja, az *Emide és Amoda*, amely akár Godot-parafrazisként is értelmezhető, vásári elemeket tartalmazó játék.¹⁵ Műfajelmélettel foglalkozó munkájából érdemes idézni, ahogyan igazi lelkesedéssel ír a *Bábjátékról* című írásában – az amatőr és dilettáns fogalmakat tisztázandó – egy erdélyi látogatása során látott bábszínházi előadásról:

„Egyik felejthetetlen bábélményem az az előadás volt, amelyet egy Kolozsvár melletti kis faluban láttam, egy fészerben, néhány tízéves, falubeli fiú és leány előadásában. Műkedvelők voltak, de az ösztönös ízlés, mérték-tartás és őszinte beleélés áhítatos művészetével. Az ő játékok nyomán éltem át először hitelesen, mit jelent egyetlen kiségernek lenni a világon – miután az összes többit megette a macska. Az az egy kis egér, a lópokróccal helyettesített paraván mögött; a sírós-cincogó lányka-hang: igazi varázslat volt – szándéktalanul és műkedvelő módon. Őszinteségükkel feledtették a hiányzó technikát.”¹⁶

Említett tanulmányában pontosan megfogalmazza a bábjáték stiláris, műfaji sajátosságait, valamint a mese és a bábjáték közötti párhuzamot is megvilágítja:

„A mese időszerűbb, mint valaha, mert anélkül, hogy sajátos formanyelvéről le kéne mondani, olyan új tartalmak kifejezésére is alkalmas lehet, amilyenek eddig idegenek voltak tőle. A bábművészet pedig azért időszerű fokozottabban, mert sajátos ábrázolás- és látásmódja éppen a jelzésekkel, absztrakciókkal dolgozó embertípus számára nyújthat nagyon is aktuális művészi élményt.”¹⁷

Sokat lehetne és érdemes is gondolkodni a mézőlyi szövegek hatásmechanizmusáról, hogy mennyire időszerű a mából való olvasatuk, mennyire érvényes az az időkezelés, a látószög, ahonnan figyel és megmutat a világból dolgokat, felfed rejtett árnyékokat, vagy belső fényével megvilágít nyilvánvaló összefüggéseket. Mézőly *újraolvasása* közben sokszor gondoltam arra, hogy engem kíváncsivá tett a szöveg a mögöttes rejtőzködő író alkotófolyamataira. Megtisztelőnek éreztem a bizalmát, ahogyan betekintést engedett a gondolataiba. A személyes életében azonban – a levelezéseit olvasva – betolakodónak éreztem magam. A bensőséges életrészletek talán nem mindig tartoznak rám. Persze, ez is személyes döntésen múlik. Ami

lényeges, az a szó. A gondosan megválasztott és leírt szó, ez esetben. Mert Sylvia Plath megfogalmazását parafrázálva, az irodalom a hétköznapiak fölé emelt nyelvhasználat nyomán születik. Mészöly nyelve meg a hétköznapiak nyelvének hangzását kölcsönző megszerkesztett, hétköznapi feletti nyelv.

Lenyűgöző az a kitartóan kísérletező szemlélet, amely a mészölyi életmű egyik fő jellemvonása, és az a leleményesség, ahogyan a kint és a bent, az otthon és az itthon, a fent és a lent egymásba kapaszkodnak a szövegekben. A megrajzolt világ nem realista ábrázolása, hanem a realitás érzetét felkeltő absztrahálása a valóságnak. Ahogyan Mészöly fogalmaz: „Nem ellentmondás, hogy megtervezett spontaneitás, megszerkesztett pillanatnyiség.”¹⁸ Mindebben pedig a nyelvi bravúr olyan magaslatokba való emelése, ahonnan otthonosan siklik a lélek, nem érezve a vidéki táj szorítását, ahol a „banalitás harsányan fölhabál mindent”.¹⁹ A világ laza birtokbavétele történik meg, amikor a „kisépek” (Illyés) is nagynépnek érezhetik magukat, hiszen a szó egyet jelent Budapesten és Kolozsváron, Párizsban és Szentkeresztbányán, egyetlen közös kultúra birtokosaiként fogalmazódik meg az egyetemes emberi lét problematikája.

JEGYZETEK

¹ Mészöly Miklós: Alakulások. Mészöly Miklós műhelyében. Szörényi László beszélgetése. *Jelenkor*, 2017. január-június, 2. sz., 230.

² Mészöly Miklós: *Érintések. A mese korszerű.* https://reader.dia.hu/document/Meszoly_Miklos-Erintések-246.

³ „Akarom, nem akarom: a művészet gesztusaival, reflexeivel tudok csak elviselhetően és értelmesen élni.” (Mészöly Miklós: Realizmus – nem-realizmus. Régi jegyzetek egy előregedett vitához. = *Uó: A pille magánya.* Jelenkor, Pécs, 1989, 71.)

⁴ Mészöly Miklós: Megszerkesztett spontaneitás. Beládi Miklós beszélgetése. *Jelenkor*. 2018. január-június. 1 sz., 60.

⁵ Mészöly Miklós: *Alakulások. Mészöly Miklós műhelyében. Szörényi László beszélgetése.* *Jelenkor*, 2017. január-június, 227.

⁶ Uo.

⁷ Mészöly Miklós: *Mesék.* L. https://reader.dia.hu/document/Meszoly_Miklos-Mesék-805.

⁸ Mészöly Miklós: Alakulások. Mészöly Miklós műhelyében. Szörényi László beszélgetése. *Jelenkor*, 2017. január-június, 228.

⁹ Mészöly Miklós: *Mesék*. L. https://reader.dia.hu/document/Meszoly_Miklos-Mesek-805.

¹⁰ Urbanik Tímea: A vásári bohóztól a mese-groteszkig. Mészöly Miklós bábos kapcsolódási pontjai. *Art Limes*, 2007/4. sz., 41.

¹¹ Darida Veronika: *Filozófusok bábszínháza*. Budapest, Kijárat Kiadó, 2020, 138.

¹² Urbanik Tímea: *i. m.* 38.

¹³ A korabeli román szakmai cenzúra (Margareta Niculescu személyében) csak bizonyos részletek bemutatását engedélyezte.

¹⁴ Urbanik Tímea: *i. m.* 37.

¹⁵ Darida Veronika: *Filozófusok bábszínháza*. Budapest, Kijárat Kiadó, 2020.

¹⁶ Mészöly Miklós: A bábjátékról. = Tarbay Ede (szerk.): *Bábesztétikai szöveggyűjtemény*. Népművelési Propaganda Iroda, é. n., 38–40., 38.

¹⁷ *I. m.* 40.

¹⁸ Mészöly Miklós: Megszerkesztett spontaneitás. Beládi Miklós beszélgetése. *Jelenkor*, 2017. január-június, 57.

¹⁹ Mészöly Miklós: *Párbeszédkísérlet*. L. https://reader.dia.hu/document/Meszoly_Miklos-Parbeszedkiserlet-34398.